

Talets betydelse i finländsk kultur

Kalevalaseuras årsbok för 2009 har talet och dess påverkningsmöjligheter som tema.⁸ Boken består av 21 bidrag, vilka har sitt ursprung i ett antal vetenskapliga och kulturella tillställningar som gått av stapeln 2008–2009. Den tematiska bredden är stor: artiklarna spänner över ett vitt fält, alltifrån bruket av den klassiska retorikens stilfigurer hos Lenin via maskuliniteter i black metal-sångtexter till synen på herrar i finska ordspråk. Boken avslutas med 12 verkliga tal av historisk betydelse, såsom G. C. von Döbelns avskedstal till soldaterna i Finska armén i Umeå 1809 och P. E. Svinhufvuds tal i samband med självständighetsförklaringen 1917. I denna recension kommer jag framförallt att koncentrera mig på folkloristiska artiklar, och då endast ytterst översiktligt.

Muntlig poesi i olika former utgör en gemensam nämnare för ett antal bidrag. Pertti Anttonen diskuterar hur etnopoetisk transkribering i Dell Hymes tappning kan hjälpa oss att förstå arkiverat material bättre, i detta fall runosånger. Genom att transkribera om verserna enligt ett hierarkiskt uppbyggt mönster, där över- och underordnade element markeras genom avsaknad eller förekomst av indrag, blir sångernas ”textarkitektur” synlig. Det blir möjligt att se hur de olika delarna länkas samman, refererar till varandra och till själva performanssituationen. Venla Sykäri och Tuomas Palonen undersöker mycket olika material – kretensiska *mantinådes* respektive finsk freestyle rap – men har en gemensam utgångspunkt i traditioner som bygger på improvisation. Inlärningsprocessen, hur sångarna lär sig bemästra sin genre steg för steg, behandlas av båda, liksom sångernas i grunden dialogiska natur: de föds i ett intensivt samspel med andra. Kati Kallio studerar vaggvisans poetik hos fyra olika sångerskor, och konstaterar att en särprägel hos vaggvisan som genre är variation: olika versmått kan kombineras med varandra inom ramen för samma visa, temata från olika håll kan sammanfogas till en enhet, ja, vaggvisan är överhuvudtaget anpassad till den enskilda performanssituationen i så hög grad att den gestaltar sig annorlunda från gång till gång. Om vaggvisan är en ”vardaglig” genre, påvisar den det vardagligas mångfald.

Ordets makt är ett annat tema som återkommer i flera sammanhang. Joonas Ahola undersöker hur spådomar, förbannelser och drömmar uppfattades i den isländska sagan, och betonar att blotta uttalandet av dem betraktades som ett konkret steg mot uppfyllelse. Dyliska kraftord var sålunda självuppfyllande, och därför sågs å ena sidan ut-

talandet av en förutsägelse som en i grunden fientlig handling, och å den andra trodde man att det var möjligt att hindra olycksbådande drömmar från att slå in om de inte återberättades. Ödet verkade genom de ord människorna uttalade. Maarit Viljakainen behandlar utformningen av botarens tilltal till sjukdomsalstrande väsen och sina hjälpväsen i trollformler. Beträffande de förstnämnda, pekar hon ut frågor och befallningar som typiska element, de senare ofta i formen ”gå någonstans”. Beskrivningen av olika förvisningsplatser är en annan viktig beståndsdel, liksom uppmaningar att ta och göra något. Botaren framställer sig själv som självsäker och aktiv inför det sjukdomsalstrande väsendet, men som hjälplös och osäker inför sina hjälpväsen. Tiina Seppä angriper temat från en lite annorlunda synvinkel. Hon analyserar hur forskare har byggt upp en mental bild av en enskild runosångerska, Mateli Kuivalatar, och hur det har påverkat sättet att se på runosångsmaterialet. Elias Lönnrot omnämner Mateli Kuivalatar som den sångerska, som framförde sångerna i *Kanteletar*. Vid en genomgång av materialet från ifrågavarande insamlingsresa visar det sig dock att Lönnrot överhuvudtaget inte noterat vilka sånger som sjungits av henne, vilket tyder på att han inte betraktade henne som en särskilt viktig källa vid denna tidpunkt. Detta innebär att de sånger som av eftervärlden tillskrivits Mateli Kuivalatar är en rekonstruktion, som ibland bygger på ganska lösa grunder. Man har utgått från de lyriska sångerna i *Kanteletar*, som hon påstods ha sjungit, och föreställde sig att hennes sårmarke som sångerska var den svärmodiga, glädjelösa lyriken för vilken all lycka var främmande. De glättigare sånger som också tillskrevs henne passade inte in i bilden och ansågs ha lägre konstnärligt värde, och man förbisåg i mångt och mycket de vittnesmål som finns om att hon även behärskade trollformler. Seppä hävdar att det sätt på vilket bilden av Mateli Kuivalatar skapats påminner om processen vid uppfinnandet av traditioner, och att det avslöjar något om hur en ”riktig” runosångerska skall vara.

Folklorens liv på nätet avhandlas i ett par bidrag. Pauliina Latvala granskar politikernas bruk av humor på nätet. Hon menar att humorn är ett sätt för politikerna att närma sig väljarna och att profilera sig inför kommande val, men den kan också skapa gemenskap politiker emellan genom att betona humorns betydelse för att orka med ett hårt arbete. Latvala associerar humorn till en folklig retorik, som bygger på metaforer, talesätt, vitsar och öknamn. Den har blivit en allt mer medvetet utnyttjad resurs i den politiska retoriken, och används för att forma bilden både av enskilda politiker och hela politiska partier. Outi Lauhakangas diskuterar bruket av traditionella ordspråksmönster i nyskapandet av ordspråksliknande yttranden på

⁸ *Korkeempi kaiku. Sanan magiaa ja puheen poetiikkaa* 2009. Seppo Knuutila & Ulla Piela (red.). (Kalevalaseuran vuosikirja 88.) Helsinki.

nätet. Hon argumenterar för att de nyskapade yttrandenas effektivitet i hög grad bygger på skaparnas förmåga att kombinera ett gammalt mönster med nya element, och att formuleringen av personliga åsikter i enlighet med ett traditionellt mönster faktiskt hjälper dem att bättre nå ut med sitt budskap i dagens mediebrus. Likheter med ordspråk skapar också en humoristisk underton, som bidrar till att upprätthålla en känsla av gemenskap på nätet, ett slags virtuell lokal gemenskap.

Korkeempi kaiku är en diger bok, som ger mångskiftande perspektiv på sitt ämne. Även om det grundläggande temat är en sammanhållande faktor, känns det ändå

stundtals lite spretigt. Övervikten av folkloristiska bidrag är trots allt så stor, att det som skrivits av företrädare för andra discipliner framstår som lite apart i sammanhanget för den som inte bevistat sällskapets tillställningar. Därmed inte sagt att dessa artiklar inte är intressanta eller relevanta; jag läste bland annat om predikningars effekt och vardagsspråkets reflexivitet med såväl nöje som behållning, men hade gärna sett en diskussion – exempelvis i förordet – som integrerade dem med det övriga innehållet på ett tydligare sätt.

Camilla Asplund Ingemark